

TILLVÄXTHÖGSKOLAN: ETT IDEOLOGISKT PROJEKT

Text: Mats Hyvönen

Det är vanligt att politiker, rektorer och andra beslutsfattare betraktar de regionala högskolorna i Sverige som motorer för tillväxt. Lika vanligt är påståendet att högskolorna bör ingå nära samarbeten med näringslivet för att på ett effektivare sätt bidra till landets ekonomiska utveckling. I Sverige, liksom i andra europeiska länder, ses integrationen av forskning, högre utbildning och näringsliv som en central strategi för att säkra den nationella tillväxten. Det grundläggande antagande som detta tänkande vilar på är att integrationen leder till framgångsrika innovationer och att dessa, i sin tur, ökar nationens konkurrenskraft i en global ekonomi.

Benägenheten att likställa forskning med innovation, och i nästa steg innovation med ekonomisk tillväxt, återkommer på alla politiska nivåer. Problemet är att detta instrumentella tänkande bortser från all den komplexitet som kännetecknar både forskning och innovation. Det finns heller inga entydiga bevis för att styrd forskning med syftet att öka den ekonomiska tillväxten verkligen uppnår vad den sägs uppnå. Detta är emellertid inte huvudproblemet som jag ser det. Mer bekymrande är frågan vilka konsekvenser det får för de traditionella akademiska strukturerna, normerna och värdena när högskolorna, påhejade av politiker, näringslivsrepresentanter och ideologiskt drivna forskningsfinansierare såsom KK-stiftelsen, tar på sig rollen att vara tillväxtmotorer.

Tillväxthögskolans främsta tillskyndare: KK-stiftelsen

I somras arrangerade Stiftelsen för kunskaps- och kompetensutveckling (KK-stiftelsen) ett seminarium med rubriken "De nya universitetens och högskolornas forskning – en bättre nyckel till tillväxt och jobb?" Den som läste evenemangsbeskrivningen insåg snart att rubrikens fråga egentligen skulle läsas som ett konstaterande: "Nya rapporter visar att den tillämpade forskningen som görs i samproduktion mellan de nya lärosätena och näringslivet, skapar tillväxt och jobb." Frågan för seminariet var alltså inte huruvida den tillämpade forskningen verkligen bidrar till ekonomisk tillväxt och arbetstillfällen utan "hur denna utveckling kan förstärkas".

KK-stiftelsen startades efter det att löntagarfonderna (kollektivt ägda och förvaltade investeringsfonder som finansierades med företagens vinster) avvecklades 1992. I samband med avvecklingen beslutades att en del av medlen skulle avsättas för att stödja långsiktig kunskapsutveckling. Stora mängder pengar överfördes till nio från staten fristående, privaträttsligt organiserade stiftelser samtidigt som staten avsåg sig allt vidare inflytande över medlens användning och framtida prioriteringar. Stiftelserna fick dock ett övergripande mål, nämligen att bidra till förnyelsen av svensk forskning med sikte på att förstärka Sveriges konkurrenskraft som kunskapsnation. Just KK-stiftelsen beskriver sig själv som de nya högskolornas och universitetens (det vill säga de lärosäten som etablerades efter 1977 års högskole-reform) särskilda forskningsfinansierare och huvuduppgiften

Forskningens samhälleliga legitimitet vilar på det faktum att forskare äger sakkunskap inom sina respektive discipliner, och på att forskarna står fria från ekonomiska, politiska och religiösa intressen. Detta betyder naturligtvis inte att forskningen är helt skild från det omgivande samhället, men det är viktigt att skilja mellan forskningens inom- och utomvetenskapliga relevans.

är att stödja dessa i att "bygga starka forsknings- och kompetensutvecklingsmiljöer". Stiftelsen fokuserar på innovativ forskning och den centrala strategin kallas samproduktion. Samproduktion går ut på att högskolorna och företagen i nära samarbete löser problem. Att det är företagens problem som ska lösas är givet inom ramen för KK-stiftelsen övergripande mål att stärka Sveriges konkurrenskraft.

I KK-stiftelsens årsredovisning för 2014 kan man läsa "samproduktion i KK-stiftelsens tappning lägger grunden till forskning för näringslivets och samhällets utveckling". Vidare påstås det att "samproduktion driver forskningen framåt och leder till bra forskningsresultat" samt att den

gör forskningen "mer relevant" genom att den "lyfter forskningsfrågan från den egna studiekammaren". Enligt detta sätt att se hänger forskningens framgångar och de regionala högskolornas legitimitet på att forskningen är relevant och användbar för näringslivet.

I samproduktionen ges externa intressenter stort inflytande över hur de övergripande forskningsproblemen ska formuleras men också hur forskningens kvalitet ska bedömas (vara till någon nytta eller inte?). Följaktligen läggs avgörande frågor för forskningen i händerna på lekmän. Detta är mycket problematiskt eftersom hela poängen med vetenskaplig forskning är att den representerar expertkunskaper. Forskningens samhälleliga legitimitet vilar på det faktum att forskare äger sakkunskap inom sina respektive discipliner, och på att forskarna står fria från ekonomiska, politiska och religiösa intressen. Detta betyder naturligtvis inte att forskningen är helt skild från det omgivande samhället, men det är viktigt att skilja mellan forskningens inom- och utomvetenskapliga relevans. Forskningsproblem som i första hand är inomvetenskapligt relevanta utgör alltid legitima utgångspunkter för forskningsprojekt. Detsamma gäller inte för problem som i först hand är utomvetenskapligt relevanta eftersom förutsättningarna för att dessa bidrar till teoriutvecklingen inom disciplinen är sämre. Genom att jämställa inom- och utomvetenskaplig relevans bortser KK-stiftelsen från en helt central aspekt av forskningen, nämligen att den alltid, i första hand, ska bidra till utvecklingen av den vetenskapliga disciplinen.

Ett ideologiskt projekt

De flesta människor, såväl inom som utanför högskolorna, tar för givet att forskningen och den högre utbildningen på ett eller annat sätt ska vara till nytta för det omgivande samhället. Problemet är dock att "forskning", "samhälle" och "nytta" är breda begrepp som kan betyda olika saker i olika sammanhang. Den ideologiska visionen om innovationer och tillväxt genom samproduktion rymmer en mycket snäv förståelse av vad forskning är eller kan vara. I denna vision reduceras forskarna till kompetenta problemlösare som i nära samarbete med företag genererar användbar och "relevant" kunskap. Forskningens problem formuleras idealt utanför högskolorna, av näringslivet, så att resurserna används till att lösa "de rätta" problemen (det vill säga näringslivets problem). Vidare förstås forskning i termer av en nationell kunskapsproduktion som behöver styras och organiseras på ett nationellt plan: "Alla högskolor kan inte syssla med samma saker eller med för många olika saker", som det hette i stiftelsens verksamhetsberättelse för 2009. Istället ska de regionala högskolorna komplettera varandra. Med nationen som geografisk avgränsning ska de bidra med olika delar till helheten, som i ett pussel.

Det finns emellertid problem på det nationella planet, nämligen de "gamla universiteten", som får en alltför stor del av de statliga forskningsanslagen samtidigt som de i alltför liten utsträckning ägnar sig åt samproducerad forskning. Det är ett återkommande budskap i KK-stiftelsens argumentation för ökad samproduktion: att det finns avgörande skillnader mellan de stora universiteten och de regionala högskolorna, inte minst med avseende på nyttan för näringslivet.

I december 2014 skrev KK-stiftelsens VD **Madelene Sandström** tillsammans med rektorerna för Högskolan i Borås, Högskolan i Skövde och Högskolan Väst en debattartikel i *Göteborgs-Posten* där de argumenterade för att fördelningen av forskningsmedlen mellan de gamla universiteten och de nya högskolorna borde göras rättvisare, vilket "tillsammans med ett tydligt krav på forskning i samproduktion med näringslivet skulle stärka Sveriges konkurrenskraft betydligt".

Det är tydligt att de nya universiteten och högskolorna spelar en mycket viktig roll i [den ekonomiska och tekniska] utvecklingen. Men tyvärr är det lika tydligt att dessa lärosäten kraftigt missgynnas ur forskningsperspektiv. Här går närmare 40 procent av alla studenter, men de får mindre än 9 procent av de statliga forskningsanslagen. Det finns ingen rimlig förklaring till denna snedfördelning.

Medan de nya lärosätena "med sin omedelbara närhet och öppenhet till näringslivet" sägs spela en viktig roll för det svenska näringslivet, så frammanas bilden av de gamla universiteten som mer slutna och inåtvända. Denna uppdelning mellan "nya" och "gamla" lärosäten tjänar ett viktigt syfte i retoriken – de nya lärosätena kan frikopplas från traditionella föreställningar om forskning och akademiska normer och värden, vilka istället kan sägas höra hemma på de gamla universiteten. Uttryckt på ett annat sätt: medan de nya högskolorna sägs ägna sig åt samproduktion inriktad på innovationer och tillväxt, så ägnar sig de gamla universiteten åt inåtvänd grundforskning. Mellan dessa olika typer av forskning finns det enligt KK-stiftelsen ett konkurrensförhållande på ett nationellt plan.

I KK-stiftelsens retorik blir vitt skilda frågor jämförbara i relation till den övergripande visionen om tillväxt. På sätt och vis är detta ett idealt tillstånd eftersom KK-stiftelsen hit-

KK-stiftelsens tillväxtideologi reducerar innebörden i såväl forskning som samhälle till att handla om ekonomi. I denna vision finns det litet utrymme för det mänskliga och det sociala.

ta en till synes objektiv grund för bedömning av forskning; i relation till tillväxtvisionen kan olika typer av forskning värderas som mer eller mindre relevanta oberoende av vilken inomvetenskaplig kvalitet de håller. Följaktligen är det, för tillväxtens skull, bättre att investera i utvecklingen av kommersiella tjänster och produkter än i till exempel historisk eller filosofisk forskning. KK-stiftelsens ambition att förvandla högskolorna till samproducerande motorer för tillväxt riskerar därför att få kännbara konsekvenser för humaniora och vissa delar av samhällsvetenskapen. KK-stiftelsens tillväxtideologi reducerar innebörden i såväl forskning som samhälle till att handla om ekonomi. I denna vision finns det litet utrymme för det mänskliga och det sociala.

Med ideologi menar jag uttryckligen innovations- och tillväxtidens logik. I jämförelse med den komplexa verklighet som ideologin utger sig för att förklara är logiken mycket enkel: Forskning i samproduktion med näringslivet leder till framgångsrika innovationer. Innovationer är bra därför att de bidrar till ekonomisk tillväxt. Tillväxten, i sin tur, säkrar välfärden och det allmänna välbefindandet. Och det vill ju alla ha. Följaktligen måste alla också arbeta för ekonomisk tillväxt. Forskarnas bidrag består i att ägna sig åt forskning som leder till innovationer. Antagandet att samproducerad forskning verkligen leder till fler och bättre innovationer, och att innovationerna främjar tillväxten, får däremot inte problematiseras.

Forskarnas professionellt motiverade ovilja att låta sig styras i sin forskning riskerar att göra dem till en belastning i ledningens ögon

Den övergripande och sammanhängande bilden av samhället, och högskolornas plats i den, som formuleras i KK-stiftelsens retorik kan bara frammanas genom ideologins förenklade logik. Vitt skilda institutioner, akademiska discipliner och traditioner kan göras jämförbara och värderas i förhållande till denna förenklade och normativa bild. Tillväxtideologins snäva perspektiv marginaliserar, förminskar eller osynliggör sådant som inte passar in. Och det är en del som inte passar in i tillväxtideologins världsbild. Till exempel är det irrelevant om forskningen som bedrivs vid högskolorna håller hög vetenskaplig kvalitet om det, enligt den ideologiska premissen, är fråga om "fel" sorts forskning. När denna ideologi blir den styrande principen på det enskilda lärosätet utmanas de traditionella kollegiala strukturerna, normerna och värdena. Detta är tyvärr ingen utveckling som ligger i en möjlig framtid. Faktum är att de flesta regionala högskolor i Sverige redan formulerat visioner och profiler i linje med idén om att vara motorer för tillväxt.

Högskoleledningarna tar kontrollen genom profilering

Vid de flesta regionala högskolor har så kallade varumärkesplattformar skapats och i dem formuleras de visioner, profiler och kärnvärden som ska hjälpa det enskilda lärosätet att skapa sig en identitet för att positionera sig i offentligheten och gentemot andra lärosäten. Varumärkesarbetet sker i ett övergripande perspektiv – det handlar om att förmedla en enhetlig bild av hela lärosätet. Den till sin natur diversifierade verksamheten samlas under ett gemensamt "vi" som ska kommuniceras till "dem" därute. Till exempel kan man i Högskolans i Borås varumärkesdokument, som har undertiteln *Vilka vi är och vart vi är på väg*, läsa att "syftet är att skapa en ökad samsyn om vad Högskolan i Borås är, vart vi är på väg och hur vi agerar och kommunicerar internt och externt. En sådan samsyn är tänkt att stärka 'vi-känslan' och ge omvärlden en tydlig bild av oss." Högskolan i Borås är nu

inte unik i sitt varumärkesarbete, långt därifrån. Vid alla lärosäten har visionen, profilen och varumärket blivit viktiga ledningsfrågor.

En konsekvens av profileringstänkandet är att det skapas en stark fokus på lärosätet som helhet, en annan att de som ansvarar för helheten, det vill säga ledningen, upplever ett starkt behov av att styra denna helhet så att den överensstämmer med den önskade bilden. När visionen och profilen formulerats för lärosätet blir nästa steg därför att organisera det som en sammanhängande helhet. Dessa omorganisationer, som genomförts vid samtliga regionala högskolor, innebär en övergång från en traditionell akademisk organisation med kollegialt styre över utbildningens och forskningens innehåll till en linjeorganisation i vilken allting kan värderas i förhållande till visionen, profilen och kärnvärdena. På så sätt har ledningarna tagit kontrollen över undervisningen och forskningen.

Visionen och profilen frammanar en gemensam yttre måttstock, en fast punkt utifrån vilken väsensskilda vetenskapliga verksamheter kan värderas sinsemellan. Denna måttstock kan i nästa steg användas för att marginalisera discipliner och forskare som inte vill eller kan ägna sig åt samproduktion. Bristen på medel för fri forskning skapar då en omöjlig situation för den forskning som inte vill eller kan ställa sig i det regionala näringslivets tjänst. Forskarnas professionellt motiverade ovilja att låta sig styras i sin forskning riskerar att göra dem till en belastning i ledningens ögon. Om de däremot ägnar sig åt forskning som radikalt avviker från den egna disciplinens nationella och internationella traditioner, så riskerar de att distansera sig från forskarsamhället.

Om den här beskrivna utvecklingen mot alltmer profilerade och samproducerande regionala högskolor fortsätter finns det en risk att den kritiska forskning som står fri från snäva intressen blir helt och hållet förbehållen de gamla universiteterna i storstadsregionerna. Ute i landet riskerar däremot de lokala och regionala institutioner som kunnat hållbara seriöst kritiskt tänkande att försvinna. Investeringarna i, och propagerandet för, en långtgående integration av högskolorna med näringslivet – här exemplifierad genom KK-stiftelsen – är oroväckande eftersom de mycket väl kan leda till att de regionala högskolorna i sin iver att tjäna näringslivet misslyckas med, eller glömmes bort, att tjäna allmänheten.

Referenser:

- KK-stiftelsens hemsida, avdelningen "Om oss", <http://www.kks.se>.
- KK-stiftelsen, *Verksamhetsberättelse och årsredovisning 2014*, <http://www.kks.se>.
- KK-stiftelsen, *Årsredovisning 2009*, <http://www.kks.se>.
- Madelene Sandström med flera, "Nya lärosäten bakom kraftigt ökad tillväxt", *Göteborgs-Posten*, 2/12 2014.
- Högskolan i Borås, *Varumärket Högskolan i Borås: Vilka vi är och vart vi är på väg*, <http://www.hb.se>.

Mats Hyvönen är postdoktor i medie- och kommunikationsvetenskap vid Mittuniversitetet i Sundsvall.